

ΤΟ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΝ ἢ ΣΑΔΩΚΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ¹ ΚΑΙ Η ΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΚΙΡΚΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ ἀνακάλυψις ἀρχαίων ἐβραϊκῶν εἰληταρί-

1. S. Schechter, *Fragments of a Zadokite Work*, Cambridge, 1910. — I. Levi, *Un Ecrit Sadducéen antérieur à la destruction du Temple* (*Revue des Etudes Juives* 1911 σ. 161—205, 1912 σ. 1—19). — C. F. Moore, *The Covenanters of Damascus: a Hitherto Unknown Jewish Sect* (*The Harvard Theological Review* 1911 σ. 330—377). — M. H. Segal, *Notes on Fragments of a Zadokite Work* (*Jewish Quarterly Review* 1911—12 σ. 133—141, 1912—13 σ. 301—311). — R. H. Charles, *Fragments of a Zadokite Work*, Oxford, 1912. — H. Gressmann, *Review of Documents of Jewish Sectaries* ed. by S. Schechter (*Zeit. Der. Deuts. Morg. Ges.* 1912 σ. 493—503). — M. J. Lagrange, *La Secte Juive de la Nouvelle Alliance au pays de Damas* (*Revue Biblique* 1912 σ. 212—240, 321—360). — J. Juster, *Les Juifs dans l'Empire Romain* τ. Α'. Paris 1914, σ. 26—31, 492—496. — I. Lévy, *La légende de Pythagore de Grèce en Palestine*, Paris, 1927 σ. 290 κ. ε. — L. Rost, *Die Damaskusschrift*, Berlin, 1933. — Τοῦ αὐτοῦ, *Das Verhältnis von Damaskusschrift und Sektenrolle* (*Theologische Literaturzeitung* 1952 σ. 723—726). — B. Reicke, *Die Taâmire Schriften und die Damaskus-Fragmente* (*Studia Theologica* 1949-50 σ. 45—70). — J. L. Teicher, *The Damascus Fragments and The Origin of the Jewish Christian Sect* (*Journal of Jewish Studies* 1951 σ. 115—143). — Τοῦ αὐτοῦ, *Puzzling passages in the Damaskus Fragments* (*Δύτῳθι*, 1954 σ. 139—147). — B. J. Roberts, *Some observations on the Damascus Document and the Dead Sea Scrolls* (*Bull. of the J. Rylands Library* 1952 σ. 366—387). — H. H. Rowley, *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1952 ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία. — Τοῦ αὐτοῦ, *The Covenanters of Damascus and the Dead Sea Scrolls* (*Bull. of the J. Rylands Library* 1952 σ. 111—154). — A. Rubinstein, *Urban Halakhah and Camp Rules in the Cairo Fragments of a Damascene Covenant* (*Sefarad* 1952 σ. 283—296). — Τοῦ αὐτοῦ, *Notes on Some Syntactical Irregularities in Text B of the Zadokite Documents* (*Vetus Testamentum* 1957 σ. 356—361). — S. Zeitlin, *The Zadokite Fragments*, Philadelphia, 1952. — I. Rabinowitz, *Sequence and Dates of the Extra-Biblical Dead Sea Scroll Texts and Damascus Fragments* (*Vetus Testamentum* 1953 σ. 175—185). — Τοῦ αὐτοῦ, *A reconsideration of Damascus and 390 Years in the Damascus (Zadokite) Fragments* (*Journal of Biblical Literature* 1954 σ. 11—35). — S. Syzszman, *Sur la Geniza de Caire* (*Vetus Testamentum* 1953 σ. 411—413). — C. Rabin, *The Zadokite Documents* Oxford, 1954 ἡ καλύτερα ἐργασία. — Τοῦ αὐτοῦ, *Notes on the Habakkuk Scroll and the Zadokite Documents* (*Vetus Testamentum* 1955 σ. 148—162). — M. Delcor, *Contribution à l'étude de la législation des sectaires de Damas et de Qumran* (*Revue Biblique* 1954 σ. 533—553, 1955 σ. 60—75). — P. Winter, *Notes on Wieders' observations on the DWRS HTWRH in the Book of the New Covenanters of Dama-*

ων² εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κουμράν (ΒΔ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης), δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τὸ σπουδαιότερον ἀρχαιολογικὸν γεγονός τοῦ αἰῶνος. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1949 καὶ ἐντεῦθεν, αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν καὶ εἰς τινὰς περιοχὰς παραπλησίως τῆς Κουμράν (Murabba'at καὶ Khirbet Mird), ἀπέδωσαν ἓνα σημαντικὸν ἀριθμὸν βιβλικῶν, ἐξωβιβλικῶν καὶ ἀποκρύφωv ἔργων, δι' ὧν ἡμεῖς σήμερον γνωρίζομεν καλλίτερον τὸν μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης Ἰουδαϊσμὸν καὶ, συγχρόνως τὰς ἀγνώστους μέχρι τοῦδε αἰρετικὰς κινήσεις τῶν Ἰουδαίων τῆς αὐτῆς περιόδου. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων κυλίνδρων τέσσαρα χειρόγραφα τοῦ πρώτου σπηλαίου, τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας (Sérék hay Yakhad)³, ἡ συλλογὴ τῶν Εὐχαριστηρίων Ψαλμῶν (Hodayoth)⁴, τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀββακούμ⁵ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Πολέμου τῶν Υἱῶν τοῦ Φωτός πρὸς τοὺς Υἱοὺς τοῦ Σκότους (Megillat Milhamat Beney' Or Bibeney Hosek)⁶, συνδέονται μεταξὺ των διὰ μιᾶς ἐννοιολογικῆς καὶ ἐκφραστικῆς συγγενείας καὶ συσχετίζονται ἀμέσως πρὸς ἓν ἄλλο ἐβραϊκὸν ἔγγραφοv, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη ἐν ἔτει 1896—1897 μεταξὺ ἐνὸς πλήθους ἀρχαίων χειρογράφων εἰς τὴν genizah τῆς συναγωγῆς Ἐσδρα τοῦ Παλαιοῦ Καίρου. Ὁ δοθεὶς

scus (Jewish Quarterly Review 1954—55 σ. 39—47).— Τοῦ αὐτοῦ, Sadokite Fragments IV 20,21 and the Exegesis of Genesis 1:27 in Late Judaisme (Zeit. für die Alt. Wiss. 1956 σ. 71—84).— R. North, The Damascus of Qumran Geography (Palestine Exploration Quarterly 1955 σ. 1—14, 34—48).— E. Wiesenberg, Chronological Data in the Zadokite Fragments (Vetus Testamentum 1955 σ. 284—308).— A. Dupont-Sommer, Le chef des rois de Yawan dans l' Ecrit de Damas (Semitica 1955 σ. 41—57).— Τοῦ αὐτοῦ, L' Ecrit de Damas (Evidences No 59,60 1956 σ. 13—27, 25—37).— M. Baillet, Fragments du document de Damas. Qumran grotte 6. (Revue Biblique 1956 σ. 513—523).— H. Schonfield, Secrets of the Dead Sea Scrolls, London, 1956 σ. 23 κ.ἐ.— C. T. Fritsch, The Qumran Community, Its history and Scrolls, New York 1956 σ. 76 κ. ἐ.— H. del Medico, L' enigme des manuscrits de la Mer Morte, Paris, 1957, σ. 116 κ. ἐ.— J. van der Ploeg, The Excavation at Qumran, London, 1958 σ. 141 κ. ἐ.— M. Burrows, More Light on the Dead Sea Scrolls, New York, 1958 σ. 191 κ. ἐ., 219 κ. ἐ.— A. Dupont-Sommer, Les écrits Esséniens découverts près de la Mer Morte, Paris 1950, σ. 120—170.

2. Πλήρη βιβλιογραφικὴ ἐνημερότητα ὁ βουλόμενος δύναται νὰ ἔχη συμβουλευόμενος τὸν βιβλιογραφικὸν πίνακα τοῦ C. Burchard, Bibliographie zu den Handschriften von Toten Meer, Berlin, 1957 καὶ τὴν βιβλιογραφίαν ἐν τῷ περισπούδαστῳ ἔργῳ τοῦ J. Carmignac, Esséniens DThC (Tables Générales) Paris 1957 σ. 1266—1277. —

3. Α. Π. Χαστούτη, Τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας, ἐν Ἀθήναις, 1957 ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. J. Licht, Meguilath Hahodayoth, Jérusalem, 1957.

5. Β. Μ. Βέλλα, Ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης: Τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸ Βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, Ἀθήναι, 1958 ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. Y. Yadin, Le manuscrit de la lutte des fils de la Lumière contre les fils des Ténébres, Jérusalem, 1955.

τίτλος Δαμασκητὸν Ἔγγραφον, εἶναι περιληπτικὸς καὶ ἐν ταυτῷ συμβατικὸς, καθ' ὅσον ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν ποῖον ἀρχικῶς τίτλον ἔφερε τὸ χειρόγραφον. Ὁ πρῶτος ἐκδότης τῶν καιρινῶν χειρογράφων S. Schechter, ἐπιτιλοφόρησε τὸ ἔργον *Fragments of a Zadokite Work* ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἡ αἵρεσις ἡξίου ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἐπίζηλον τίτλον τῶν υἱῶν τοῦ Σαδὼκ (Beney Cadouq), ὁπόθεν καὶ ὁ τίτλος του. Τὸν ἴδιον, ἄλλωστε, τίτλον ἐχρησιμοποίησε καὶ ὁ μεταφραστὴς τῶν χειρογράφων τοῦ Καΐρου εἰς τὴν γαλλικὴν I. Levi, ἐνῶ ὁ ἀποθανὼν Ἰσραηλίτης ἱστορικός, καθηγητὴς J. Klausner, ὠμίλει περὶ ἐνὸς «Βιβλίου τοῦ Οἴκου τοῦ Σαδὼκ (Le Livre de la Maison de Zadok), ἀρνηθεὶς ρητῶς τὴν συνταύτισίν του πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Σαδδουκαίων⁷, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιῶ καὶ σήμερον ὁ διακεκριμένος Ἀμερικανὸς καθηγητὴς W. F. Albright⁸. Τὸ οὕτως τιτλοφορηθὲν ἔργον ἀφίσταται τῆς φύσεως τῆς αἵρέσεως, κυρίως, διὰ δύο λόγους: α'. διότι ἡ αἵρεσις καλεῖ ἑαυτὴν διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς διαθήκης (bêrith) ἢ ἀκριβέστερον τῆς νέας διαθήκης (bêrith hadashâh) καὶ β' διότι τὸ ὅλον ἔργον δεικνύεται ὡς εἰς κανονισμὸς, ὡς μία δηλονότι διάταξις· ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡ ἔκφρασις «Statuts de la Nouvelle Alliance» εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἐνδεδειγμένη⁹. Ἀλλὰ ὁ διαπρεπὴς σημιτιστὴς τῆς Σορβώννης A. Dupont Sommer, φρονεῖ, ὀρθῶς μάλιστα, ὅτι πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν πλέον τῶν λέξεων «σαδοκίδης» ἢ «σαδδουκαῖος» δι' ὧν προσηγορέετο τὸ εἰς τὴν genizah τοῦ Καΐρου ἀνευρεθὲν ἑβραϊκὸν ἔργον καί, ἀντ' αὐτῶν νὰ θέσωμεν τὸν δόκιμον τίτλον: «L' Ecrit de la Nouvelle Alliance au pays de Damas) ἢ ἐπὶ τὸ συντομώτερον «L' Ecrit de Damas» ὡς συνήθως κάμουν καὶ οἱ Γερμανοὶ συγγραφεῖς (Damaskusschrift ἢ Damaskusdocument)¹⁰.

Τὸ Δαμασκητὸν Ἔγγραφον συνίσταται ἐκ δύο χειρογράφων τοῦ 10ου καὶ 12ου αἰῶνος περιεχόντων μίαν μακρὰν παραίνεσιν (L' Exhortation) παρακολουθουμένην ὑπὸ μιᾶς σειρᾶς διατάξεων (Ordonnances), δηλονότι μιᾶς σειρᾶς κανόνων προσυδιαζόντων τῇ αἵρέσει. Ἀναλυτικώτερον, τὰ χειρόγραφα τοῦ Καΐρου παρουσιάζονται ὡς ἀκολουθῶσι: Τὸ μὲν πρῶτον A, συγκείμενον ἐξ ὀκτῶ φύλλων περγαμηνῆς, γεγραμμένων ἀμφοτέρωσθε, συνεπῶς ἀριθμοῦν δέκα καὶ ἐξ σελίδας, προέρχεται ἐκ τῆς χειρὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντιγραφέως. Τὸ παρὰ πόδας μέρος τῶν τεσσάρων τελευταίων φύλλων ἔχει περικοπῆ, τὸ δὲ τέλος τοῦ χειρογράφου ἐλλείπει· προσέτι, τὸ χειρόγραφον,

7. J. Klausner, *Jesus de Nazareth*, Paris, 1933 σ. 320.

8. *De l' age de la Pierre a la Chrétienté*, μετάφρ. M. Th. Barrelet-Clémentel, Paris 1951 σ. 278.

9. J. Juster, μν. ἔ. σ. 26 σημ. 2.

10. A. Dupont-Sommer. *L' écrit de Damas (Evidences No 59, 1956 σ. 13)*.—

ἐμφανίζει μέγα κενόν μεταξύ τῶν σελ. 8-9 ὅπερ ἐν μέρει συμπληροῦται διὰ τοῦ χειρογράφου Β.

Τὸ χειρόγραφον Β, περιλαμβάνον ἐν μόνον φύλλον, ἦτοι τὰς ὑπ' ἀρ. 19 καὶ 20 σελ. τῆς ἐκδόσεως Schiechter, δὲν προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς χειρὸς ὡς τὸ πρῶτον διεξοδικώτερον, τὸ περιεχόμενον τῆς σελ. 19, τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου, εἶναι παράλληλον πρὸς ἐκεῖνο τῶν 7-8 σελ. τοῦ χειρογράφου Α, ἐνῶ ἡ σελ. 20 συνεχίζει ἀπλῶς τὴν ἐν τῷ χειρογράφῳ Α διακοπεῖσαν διήγησιν. Τὸ ὑπὸ τῶν δύο τούτων χειρογράφων συντιθὲν Δαμασκηνὸν Ἐγγραφον ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἄποψιν, μεταγενεστέραν ἀντιγραφὴν ἐνὸς ἐσσαιϊκοῦ βιβλίου, τοῦ ὁποίου πάμπολλα τεμάχια παρέδωσαν σήμερον τὰ ὑπ' ἀρ. 4 καὶ 6 σπήλαια τῆς Κουμράν. Οὕτω, τὸ σπήλαιον 6 ἀπέδωσε ἐν τεμάχιον χειρογράφου οὗτινος τὸ κείμενον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ τοῦ χειρογράφου Α τοῦ Καίρου (5,18—6,2), ἐπὶ πλεόν δὲ «δύο πιθανὰ ἀποσπάσματα ἀγνώστων μερῶν» τοῦ ἔργου. Τὸ σπήλαιον 4, ἐξ ἄλλου, ἀπέδωσε τεμάχια ἑπτὰ χειρογράφων τοῦ αὐτοῦ ἔργου, ὧν τὸ κείμενον εἶναι παρομοίως σύμφωνον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ χειρογράφου Α. Πρὸς τούτοις, τὰ χειρόγραφα ταῦτα περιέκλειον καὶ τινὰ τμήματα, ἅτινα δὲν περιλαμβάνοντο εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Καίρου. Τῷ ὄντι, δύο τεμάχια ἀνήκοντα εἰς δύο διαφορετικὰ χειρόγραφα, περιέχουν «ἐν κείμενον τὸ ὁποῖον προηγεῖτο ἀσφαλῶς τῆς ἐνεστώσης ἀρχῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου» ἐνῶ, δύο ἄλλα χειρόγραφα ἀποκαθιστοῦν τὸ τέλος τοῦ ἔργου, μεθ' ἐνὸς τμήματος ἀρχομένου ὡς: «Ἴδου τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τῶν διατάξεων τὰς ὁποίας οὗτοι θὰ ἀκολουθήσουν καθ' ὄλον τὸν καιρὸν τῆς ἀσεβείας». Τὸ τμήμα τοῦτο περατοῦται διὰ τῶν λέξεων «ἡ τελευταία ἐρμηνεία τοῦ Νόμου»¹¹. Ὡς γίνεται λοιπὸν φανερόν, πάντα ταῦτα τ' ἀρχαῖα τεμάχια τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου, ἔχουν ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τε τὴν ἀuthenticότητα τῶν καιρινῶν χειρογράφων καὶ διὰ τὰς συμπληρώσεις τὰς ὁποίας προσκομίζουσι, ἀναφορικῶς, πρὸς τὴν παραίνεσιν καὶ τὰς διατάξεις, αἵτινες εἶναι ἐξαιρετικῶς πολύτιμοι. Μία μεγάλη ἐκπληξίς ἀνέμενεν ἐνταῦθα τοὺς ἐπιστήμονας· πράγματι, ἅμα τῇ ἀναγνώσει τῶν νέων κειμένων, διεπιστώθη περιτράνωσ, ὅτι τὸ Δαμασκηνὸν Ἐγγραφον τοῦ Καίρου ἀνήκεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀλφειὴν εἰς ἣν καὶ οἱ κύλινδροι τῆς ἐρήμου τοῦ Ἰουδα, καὶ ὅτι τοῦτο εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἰς Δαμασκόν, ἐνθα ἡ ἀλφειὴ τῆς διαθήκης εἶχε ζητήσῃ καταφύγιον ἕνεκα πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ διωγμοῦ ἐξαπολυθέντος ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου (37—4 π.Χ.)¹² εἴτε ἕνεκα τοῦ καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ τοῦ 31 π.Χ., μαρτυρουμένου ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ Ἰωσήπου¹³. Πρὸς

11. A. Dupont-Sommer, *αὐτόθι* σ. 14.

12. Πρβλ. C. Fritsch Herod the Great and the Qumran (Journal of Biblical Literature 1955 σ. 173—181).

13. B. M. Βέλλα, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης (Ὁρθόδοξος Σκεψίς 1958 σ. 21).

τὴν τελευταίαν ἀποψιν συγκλίνουν καὶ αἱ πρόσφατοι ἀρχαιολογικαὶ ἐνδείξεις. Δυστυχῶς, αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔλλειπεῖς γνώσεις μας, δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν τὴν χρονολογικὴν διακρίβωσιν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν μελῶν τῆς κοινότητος εἰς Δαμασκόν. Ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ βιαία ἔξοδος ἐκ τῆς γῆς τοῦ Ἰουδα εἰς τὴν γῆν τῆς Δαμασκοῦ, ἐγένετο ἐπὶ τῆς ἱεροβασιλείας Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου—καθ' ἣν ἔλαβε χώραν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου μαρτυρούμενος σεισμός—τὸ ὑπὸ τοῦ Dupont-Sommer ὑποδεικνυόμενον ὡς ἔτος ἔξορίας τῆς αἰρέσεως (65/63 π.Χ.), δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σταθμισθῇ εὐσταθῶς, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον οὗτος σημειοῖ τὴν ἐπάνοδον τῆς κοινότητος εἰς τὴν κύριαν αὐτῆς ἔδραν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου¹⁴ ἢ ἀκριβέστερον μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχιερατείας Ὑρκανοῦ τοῦ Β'. (40 π.Χ.). Ἀπεναντίας γνωρίζομεν, ὅτι ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὴν ἔξουσίαν, ὁ Ἡρόδης, κατηνάλωσε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας «εἰς διεκπολέμησιν καὶ ἐξουδετέρωσιν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν»¹⁵. Ἐὰν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον συνέβη ὁ διαμνημονευθεὶς διωγμός, δὲν γνωρίζομεν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν παραχρῆμα ἐγίνετο μία τοιαύτη ἀποχώρησις, αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν νέου τινὸς ἀρχηγοῦ—τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης τεθνεῶτος ἤδη—τὸν ὁποῖον τὸ Ἔγγραφον τῆς Δαμασκοῦ σημειοῖ συμβολικῶς διὰ τῆς προσωνυμίας ὁ Ἀστὴρ (L' Etoile). Τὴν θεωρίαν τῆς εἰς Δαμασκὸν ἔξορίας, διημφισβήτησαν πολλοὶ τῶν ἐπιστημόνων, ὑποστηρίζαντες, ὅτι ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν «Γῆ τῆς Δαμασκοῦ» κρύπτεται ἕσσαυκὸς συμβολισμὸς ἐπιδράσεως προφανῶς βιβλικῆς¹⁶, διὰ τὸν τόπον «τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἀπὸ τοῦ ὑπόλοιπον τοῦ Ἰσραὴλ, δηλ. ἡ ἔρημος τῆς Ἰουδαίας»¹⁷ ἢ ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ ἀπλοῦ ὑπαινιγμοῦ, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ ἐκ τῶν σπουδαστῶν τῶν χειρογράφων I. Rabinowitz¹⁸. Ὡς ἐλέχθη, τὸ Δαμασκηνὸν Ἔγγραφον σύγκειται ἐκ δύο τμημάτων: τῆς παραινέσεως καὶ τῆς συλλογῆς τῶν διατάξεων· τὰ δύο ταῦτα τμήματα συνέχονται μεταξύ των ἢ καλλίτερον τὸ πρῶτον συγκροτεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ὑπόθεσις περὶ δύο τμημάτων, ἀρχικῶς ἀνεξαρτήτων, πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ¹⁹.

Ἐπὶ τοιαύτας προϋποθέσεις, δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ «δύο ἐγγράφων ὅπως διαφόρων τὰ ὁποῖα ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ χειρογράφου Α, τυχαίως ἀντέγραψε πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ»²⁰.

14. A. Dupont-Sommer, *Lumières nouvelles sur les manuscrits decouverts près de la Mer Morte* (La Nouvelle Cléo 1949-50 σ. 333 κ. ε.).

15. Α. Ι. Φιλιππίδου, *Ἱστορία τῆς Ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Ἀθήναι, 1958 σ. 388.

16. Πρβλ. Ἀμὼς 5,27., Ζαχ. 9,1.

17. D. Tushingham, *Αὐτοὶ ποὺ εἶχαν κρύψει τοὺς κυλίνδρους τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης* (Σάλπισμα 1959 σ. 75).

18. ἐν *Journal of Biblical Literature* 1954 σ. 11—35.

19. J. T. Milik, *Dix ans de découvertes dans le désert de Juda*, Paris, 1957 σ. 35.

20. C. Rabin, μν. ε. σ. X.

Τὸ Δαμασκηνὸν Ἔγγραφο, προελεύσεως προφανῶς ἑσσαιϊκῆς, «σχετίζεται στενάτατα πρὸς τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας²¹» καὶ συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν σπουδαιότερων βιβλίων τῆς αἰρέσεως, τὴν ὁποίαν οἱ σπουδασταὶ τῶν χειρογράφων—ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων—συνεταύτισαν πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Ἑσσαίων²². Οἱ ἀντιγνωμοῦντες, καὶ μεταξύ αὐτῶν ὁ Rabin, ἠρνήθησαν τὴν ὑφισταμένην στενὴν συγγένειαν τῶν δύο ἔργων, φθάσαντες καὶ μέχρι τοῦ σημείου τῆς διαμφισβητήσεως καὶ αὐτῆς τῆς προελεύσεως τοῦ Ἐγγράφου ἐκ τῆς Ἑσσαιϊκῆς Κοινότητος. Ὁ Rabin, ἰδιαιτέρως, ὑπογραμμίζει τὴν ὑπάρχουσαν διαφορὰν ἀναφορικῶς πρὸς τὸ καθεστὼς τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν ἀγαθῶν, ὡς τοῦτο ἔχει ἐν τῷ Ἐγχειρίδιῳ τῆς Πειθαρχίας, πρὸς ὠρισμένας διατάξεις τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου²³, ἐπιτρεπούσας τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ δούλους. Τούτου ἕνεκα, ὁμιλεῖ περὶ δύο διαφορετικῶν κοινοτήτων καὶ διαμφισβητεῖ σθεναρῶς τὴν ἐσωτερικὴν συνοχὴν τῶν δύο τμημάτων τοῦ Ἐγγράφου, θεωρῶν ταῦτα, ὡς δύο καθ' ὀλοκληρίαν διαφορετικὰ κείμενα· ἀντιθέτως, προσομολογεῖ τὰς ἐν τῷ Ἐγγράφῳ ἐνυπαρχούσας διατάξεις πρὸς τὰς παρεμφερεῖς τῆς Φαββινικῆς φιλολογίας, ἀπορρίπτων καὶ τὴν ἐκ τῆς ἑσσαιϊκῆς κοινότητος προέλευσιν τοῦ Ἐγγράφου²⁴.

Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ διασφαλισθῇ ἡ ἀμοιβαία συνοχὴ τῶν δύο τμημάτων τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου;

21. Α. Π. Χασιούπη, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρῆς Θαλάσσης ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐν Θεσσαλονικῇ, 1958 σ. 16. — P. Wernberg-Moeller, Some Passage in the Zadokite Fragments and their Parallels in the Manual of Discipline (Journal of Semitic Studies 1956 σ. 110-128).—

22. Ἐκ τῆς πλουσίας περὶ Ἑσσαίων βιβλιογραφίας σημειοῦμεν, κατ' ἐκλογὴν, τὰ ἀκόλουθα: C. Ginsburg, The Essenes, their History and their Doctrines, London, 1864.— E. Renan, Histoire du peuple d' Israel, τ. V, Paris, 1893 σ. 55 κ. ἐ.— E. Schürer, Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, τ. 2, Leipzig 1907, σ. 651 κ. ἐ.— H. Leclercq, Cenobitisme III. Monachisme Juif 1. Les Esseniens, ἐν DACL τ. II, 2, Paris 1925 σ. 3059—63.— I. Lévy, μν. ξ. σ. 264 κ. ἐ.— R. Walter, Les Origines du Communisme, Paris, 1931 σ. 52—64.— J. Klausner, μν. ξ. σ. 303 κ. ἐ.— N. K. Καψῆς, Ἑσσαιῶι, ἐν Ὁρθοδοξικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τ. 3, Ἀθήναι, 1940 σ. 606 κ. ἐ.— Δ. Στεφανίδου, Ἡ Κοινωνικὴ Ὀικονομικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς ἐξέλιξι. τ. Α'. Ἀθήναι, 1948, σ. 200 κ. ἐ.— Ch. Guignebert, Le monde Juif vers le temps de Jesus, Paris, 1950 σ. 223 κ. ἐ.— W. Brownlee, A Comparison of the Covenanters of the Dead Sea Scrolls with Pre-Christian Jewish Sects (Biblical Archaeologist 1950 σ. 50—72).— H. del Medico, Les Esséniens dans l'oeuvre de Flavius Josephus (Byzantinoslavica 1952-53 σ. 1—145, 189—226).— C. Molin, Apokalyptik-Essenismus (Saeculum 1955 σ. 244—281).— D. Howlett, The Essenes and Christianity, N. York, 1957.— Α. Ι. Φιλίππιδου, μν. ξ. σ. 425 κ. ἐ.— M. Burrows, μν. ξ. σ. 263 κ. ἐ.— B. M. Βέλλα, Χρονολογικοὶ πίνακες τῆς Ἰσραηλιτικῆς Ἱστορίας, Ἀθήναι, 1956 σ. 53 κ. ἐ.—

23. Δαμ. Ἐγγρ. 11,12, 12,10, 14,13.

24. C. Rabin, μν. ξ. σ. X—XI et passim.

Ἐχει ἤδη ἀποδειχθῆ ὅτι αἱ διατάξεις συνδέονται ἀμέσως πρὸς τὴν παρ-
 αίνεσιν καὶ ὅτι συναποτελοῦν μετ' αὐτῆς ἓν καὶ μόνον ἔργον.

Σχετικῶς δὲ πρὸς τὰς διατάξεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεπον ποιᾶν τινὰ
 ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, παρατηρεῖτο, ὅτι αὗται εἶναι προφανῶς προγενέστεραι
 τοῦ καθεστῶτος τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν ἀγαθῶν καὶ, ἀνεφέροντο εἰς τοὺς
 δοκίμους καὶ τοὺς νεοφύτους, καθ' ὅσον τὸ καθεστῶς τῆς κοινοκτημοσύνης
 ἴσχυε μόνον διὰ τοὺς πλήρως μεμνημένους. Ἐχομεν, ἄλλωστε, τὴν ἐκ τοῦ
 Ἐγχειριδίου τῆς Πειθαρχίας²⁵ ρητὴν μαρτυρίαν, περὶ τῆς πλήρους ἀποκατα-
 στάσεως ἐπὶ προξενθηθείσης ζημίας εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς κοινότητος, ὑπὸ μέλους
 τῆς αἱρέσεως. Ἐὰν λοιπὸν προεβλέπετο μία τοιαύτη χρηματικὴ ἀποκατά-
 στασις οἱ ἐνδεχομένως ὑπόχρεοι εἰς ἀποζημίωσιν, ἀσφαλῶς θὰ κατεῖχον μέσα
 πληρωμῆς. Προσέτι, δὲν πρέπει νὰ διαφύγη τῆς προσοχῆς μας καὶ τὸ γεγονός,
 ὅτι ἡ αἴρεσις ἐκτὸς τῶν ἐν αὐτῇ κοινοβιατῶν, προσηλωμένων ἀληθῶς εἰς μίαν
 αὐστηρὰν κοινοκτημοσύνην μέσων παραγωγῆς καὶ ἀγαθῶν καταναλώσεως,
 περιελάμβανεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς καὶ λαϊκὰ μέλη ἐφαρμόζοντα ἐν τῇ πρά-
 ξει τὴν ἀλληλεγγύην²⁶. Ἡ τοιαύτη διάκρισις ἀνακαλεῖ παράυτα εἰς τὴν μνή-
 μην μας τοὺς Πυθαγορείους, οἵτινες ὡς γνωρίζομεν, διηροῦντο εἰς τοὺς καθ'
 αὐτὸ Πυθαγορείους, ὑπὸ καθεστῶς πλήρους κοινοκτημοσύνης, καὶ εἰς τοὺς
 Πυθαγοριστάς, ὑπὸ καθεστῶς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Τὰ ἐκ τούτων συμπεράσματα, δὲν ἐπισύρουν λόγους ἀναιρέσεως τῆς
 Ἑσσαικῆς πηγῆς τοῦ Ἐγγράφου, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐπικροτοῦν τὴν ὑπὸ τοῦ
 Rabin καὶ τῶν ἄλλων υἱοθετηθεῖσαν ἀντίληψιν, περὶ τοῦ ἀνεξαρτήτου τῶν δύο
 τμημάτων τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου²⁷. Εἶχε καταστῆ ἀληθῶς δύσκολος ἡ
 ἐξαγωγή πλήρους νοήματος ἐκ τῶν καίρινῶν χειρογράφων, μολονότι κατε-
 βλήθησαν οὐκ ὀλίγα προσπάθειαι πρὸς τοῦτο. Ἡ ἀσπασματικὴ μορφή των
 καὶ οἱ ἐπίφοβοι ἀσαφεῖς ὑπαινιγμοὶ των κατέστησαν ἔτι δυσκολώτερον τὸ
 πρᾶγμα, συνεπῶς, ἀπασαι αἱ μέχρι πρό τινος ἐκτραφεῖσαι ἀπόψεις, δικαιολο-
 γοῦν κατὰ τινὰ τρόπον τὴν θέσιν των ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεώς
 των. Αἱ ὑποθέσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, καὶ τὸ σπουδαιότερον πάντων, ὅτι
 ἐκάστη τούτων διεξεδίκει ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος. Προσεκο-
 μίσθησαν σωρεῖαι μαρτυριῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως τοῦ
 Ἐγγράφου. Ὁ χρόνος, ἐλθὼν ἀρωγός, περιέκλεισε ταύτας μεταξὺ τοῦ 3 αἰῶ-
 νος π.Χ. καὶ τοῦ 12 αἰῶνος μ.Χ. Τοιουτοτρόπως, τὸ Δαμασκητὸν Ἐγγράφον
 συνεδέθη πρὸς τοὺς Ἀσιδαίους, τοὺς Σαμαρείτας²⁸, τοὺς Σαδδουκαίους²⁹,

25. Πειθ. 7, 6—8.

26. I. Lévy, μν. ξ. σ. 274.

27. A. Dupont-Sommer, L' écrit de Damas (Evidences No 60, 1956 σ. 26 κ.έ.)

28. J. Juster, μν. ξ. σ. 28 σημ. 4. —J. Bowman, Contact between Samaritan
 Sects and Qumran? (Vetus Testamentum 1957, σ. 184—189). — M. Burrows, μν. ξ.
 σ. 261 κ. έ.

29. J. Tringuet, Les liens sadocites de l' écrit de Damas des manuscrits de

τοὺς Φαρισαίους³⁰ καὶ τοὺς Ζηλωτάς³¹ πρὸς τοὺς Δοσιθέους³², τοὺς Ἰουδαιο-
 χριστιανούς Ἐβιωνίτας³³, τοὺς Ἰωαννίτας³⁴ καὶ πρὸς τοὺς Καραίτας³⁵ τοῦ
 Μεσαιῶνος, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει πρὸς τοὺς Ἑσσαίους³⁶, ἐξαίρουμένων
 μόνον δύο λαμπρῶν ἐπιστημόνων τοῦ παρελθόντος: τοῦ I. Levi³⁷ καὶ I. Lévy³⁸
 οἵτινες ἐσημείωσαν διαφόρους προσεγγίσεις μεταξύ τῆς αἰρέσεως τῆς διαθήκης
 καὶ ἐκείνης τῶν Ἑσσαίων. Πράγματι, αἱ δυσκολίαι περὶ τῆς παγίας τοποθε-
 τήσεως τοῦ Ἑγγράφου, ἦσαν καθ' ὁλοκληρίαν εὐλογοί, δεδομένου ὅτι, οὔτε
 ἡ χρονολογία τῆς γραφῆς οὔτε ὁ τόπος τῆς ἀνευρέσεώς του δὲν παρείχον οὐ-
 δεμίαν ἀσφαλῆ γνῶσιν ἀλλὰ καὶ οὐδὲν θετικὸν στοιχείον περὶ τῆς πλήρους
 ἀναγνωρίσεώς του. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ὁμολογεῖτο παρὰ πάντων σχεδὸν
 τῶν σπουδαστῶν τῶν χειρογράφων, ἡ ἀδυναμία πρὸς ὀριστικὴν χρονολόγησιν
 τῶν ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Κουμράν ἀνευρεθέντων Ἑσσαϊκῶν βιβλίων, ἕνεκα
 τοῦ σιβυλλείου ὕφους καὶ τοῦ κεκαλυμμένου τρόπου ἐκθέσεως προσώπων καὶ
 πραγμάτων. Καθίσταται λοιπὸν δυσχερὴς ἡ διαχώρισις τῶν πάσης φύσεως

la Mer Morte et de l' Ecclesiastique (Vetus Testamentum 1951 σ. 287—292).— R.
 North, The Qumran Sadducees (Catholic Biblical Quarterly 1955 σ. 164—188).— M.
 Burrows, μν. ξ. σ. 257 κ. ε. — W. Albright, μν. ξ. σ. 259 κ. ε.

30. M. Delcor, Le Midrash d' Habacuc (Revue Biblique 1951 σ. 542 κ. ε.).—
 Τοῦ αὐτοῦ, Les manuscrits sur la Mer Morte: Essai sur le Midrash d' Habacuc, Paris,
 1951 σ. 69. — M. Burrows, μν. ξ. σ. 257.— W. Albright, μν. ξ. σ. 261 κ. ε.

31. C. Roth, Le point de vue de l' historien sur les manuscrits de la Mer Mor-
 te (Evidences No 65, 1957 σ. 37—43). M. Burrows, μν. ξ. σ. 271 κ. ε.

32. K. Kohler, Dosithens, The Samaritan heresiarch and his relations to Je-
 wish and Christian doctrines (The American Journal of Theology 1911 σ. 404—435)
 A. Hilgenfeld, Die Ketzergeschichte des Urchristentums, Leipzig 1884 σ. 153 κ.ε.
 R. M. Wilson, Simon, Dosithens and the Dead Sea Scrolls (Zeit für Rel. und Geis-
 tesgeschichte 1957 σ. 21—30).

33. J. L. Teicher, The Dead Sea Scrolls: Documents of the Jewish-Christian
 Sect of the Ebionites (Journal of Jewish Studies 1951 σ. 67—99).—H. J. Schoeps,
 Die Ebionitische Wahrheit des Christentums (Studia Theologica 1955 σ. 43—50).—
 J. A. Fitzmyer, The Qumran Scrolls the Ebionites and their Literature (Theologi-
 cal Studies 1955 σ. 335—372).— M. Burrows, μν. ξ. σ. 269 κ. ε.

34. J. Schoushoe, La secte Juive de l' Alliance Nouvelle au pays de Damas
 et le Christianisme naissant, Copenhagen, 1942.

35. Περὶ τούτων ὀλίγα μόνον πράγματα γνωρίζομεν. Πρβλ. L. Nemoj, Karaite
 Anthology, New-Haven, 1951.—S. Syzszman, A propos du Karaïsme et des Textes
 de la Mer Morte (Vetus Testamentum 1952 σ. 343—48).— P. Kahle, The Karaites
 and the Manuscripts from the Cave (Vetus Testamentum 1953 σ. 82-84).— N. Wi-
 eder, The Qumran Sectaries and the Karaites (Jewish Quarterly Review 1956 σ. 97-
 117, 269—292).

36. M. Gottstein, Anti-Essene Traits in the Dead Sea Scrolls (Vetus Testa-
 mentum 1954 σ. 141-147).

37. Ἐν Revue des Etudes Juives 1912 σ. 10.

38. I. Lévy, μν. ξ. σ. 290 κ. ε.

ἐπενεχθεισῶν ὑποθέσεων, ἐπιμαρτυρουσῶν πρῶτιστα τὴν τοιαύτην χρονολογικὴν διχοστασίαν³⁹.

Πάντως, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, παρατηρεῖ ὁ κορυφαῖος σημιτιστὴς Albright, τὰ ἔγγραφα τῆς Κουμράν δὲν δύνανται νὰ χρονολογηθοῦν μεταγενεστέρως τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ⁴⁰.

Ἡ πολλὰκις μνημονευθεῖσα αἵρεσις τῆς διαθήκης, τὴν ὁποίαν ἡ πλειονότης τῶν ἐπιστημόνων συνεταύτισε πρὸς τὴν τῶν Ἑσσαιῶν, ἀποδεξαμένη πρὸς τοῦτο λόγους γεωγραφικοὺς καὶ χρονολογικοὺς, ἐπιστηριχθεῖσα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκατέρωθεν παρομοίων πεποιθήσεων⁴¹, ἦτο μία ἀπὸ τὰς πολλὰς αἰ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ δευτέρου Ναοῦ καὶ, ἀναμφιβόλως ἢ περισσότερον «ἐξτρεμιστικὴ» καὶ ἀξιοπαρατήρητος. Ὁ Dr. Yigael Yadin, τοῦ Ἑβραϊκοῦ Παν/μίου τῶν Ἱεροσολύμων, πιστεύει, ὅτι τίποτε τὸ ἐναντίον δὲν ἐμπεριέχεται ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, τὸ ὅποῖον ἀπάδη πρὸς μίαν τοιαύτην συνταύτισιν. Ἡ αἵρεσις τῆς Κουμράν, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν ἕνεκα τῆς ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ διασπασθεῖσαν διαθήκην, θέτει τὰς βάσεις μιᾶς νέας θρησκευτικῆς Ζωῆς⁴². Τοῦτου ἕνεκα ἡ κοινότης ἀξιοῖ ὑπὲρ αὐτῆς τὸ «πιστὸν κατάλοιπον τοῦ Ἰσραὴλ (The true relic of Israel)»⁴³ καὶ συγκροτεῖ εἰς τὴν ἔρημον, μακρὰν τῆς ἀσεβούσης Ἱερουσαλήμ, τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐαρεστηθεῖσαν νέαν καὶ αἰώνιον διαθήκην τὸν ἀληθῆ Ἰσραὴλ. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἵρέσεως πιστεύουν ζωηρῶς, ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου εἶναι ἐγγύς⁴⁴ καὶ, ὅτι ὀφείλουν νὰ εἶναι προπαρασκευασμένοι διὰ τὴν τελικὴν μάχην. Ἐξῶν ἐν κοινοβιότητι καὶ ἡσκήτεον καθ' ἕνα ὅλως ἰδιόρρυθμον τρόπον μεμφόμενοι ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μεταξὺ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν Ἑθνῶν, διῆγον μίαν ζωὴν μεστὴν ἀσεβείας καὶ πλάνης.

Διευτυπώθησαν πλεῖστα ὅσα ὑποθέσεις σχετικῶς πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐπίδρασιν διαφόρων στοιχείων ἐπὶ τῶν Ἑσσαικῶν ἰδεῶν. Οὕτω, ὁ πολὺς E. Zeller⁴⁵ ὑπέδειξε τὴν ἐπίδρασιν τῶν νεοπυθαγορείων⁴⁶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τῆς Παλαιστίνης καὶ, ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῶν Ἑσσαιῶν· τὰ ὑποδεικνυόμενα ὡς ἑλληνιστικὰ στοιχεῖα, δηλονότι ἡ στροφὴ των πρὸς τὸν ἥλιον, τὸ ἡμερολόγια-

39. Π. Σιμωνᾶ, Τὰ Εὐρήματα τοῦ Khirbet Qumran (Νέα Σιών 1952 σ. 157 κ. ἑ.)

40. W. F. Albright, μν. ἑ. σ. 263.

41. F. F. Bruce, Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls, London, 1956, σ. 119. — J. Carmignac, Esséniens ἐν DThC (Tables Générales), Paris, 1957 σ. 1266 κ. ἑ.

42. ἐν Nouvelles Chretiennes d' Israel, No 1—2, 1956 σ. 41 κ. ἑ.

43. T. H. Gaster, The Dead Sea Scriptures, New York, 1956 σ. 13.

44. J. Coppens, La Secte de Qumran et son attente eschatologique (La Nouvelle Clio 1953 σ. 5—9).

45. Philosophie der Griechen, III, 2, σ. 234 κ. ἑ.

46. Ἰωσ. Ἰουδ. Ἀρχ. XV, X, 4, 371.—Ἰππ. Ἐλεγχος IX, 27. — A. Halévy, Moïse dans l'histoire et dans la légende, Paris, 1927, σ. 100.— K. Ἀμαντος, Εἰσα-

κόν σύστημα τῶν τεσσάρων ἐποχῶν καί, κυρίως, ἡ λατρεία τοῦ γράμματος Ν(50;) διασκεδάννυνται εὐκόλως, δεδομένου ὅτι, τυγχάνει γνωστὴ ἡ τάσις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων Φίλωνος καὶ Ἰωσήπου πρὸς ἐξελληνισμόν τῶν φαινομένων τὰ ὁποῖα περιέγραφον⁴⁷. Ἐξ ἄλλου, καὶ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς ἱστορικός, καθηγητὴς G. Ricciotti, σημειοῖ τὴν διείσδυσιν ξένων ὄλων στοιχείων ἐπὶ τῆς ἑσσαιϊκῆς διδασκαλίας, ὡς λ.χ. τὴν περὶ προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς δοξασίαν, ἄγνωστον εἰς τοὺς Ἑβραίους καί, τὴν ἀπόρριψιν τοῦ γάμου καθ' ὅλα ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς Ἑβραϊκὰς συνηθείας⁴⁸. Ὡσαύτως, ἡ ἀρχικὴ γένεσις τῆς αἵρέσεως εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς παροικίας τῆς Μεσοποταμίας, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πλῆθος ὑποθέσεων ἀφορωσῶν, κυρίως, ἱρανο—βαβυλωνιακῶν⁴⁹ ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν Ἑσσαιϊκῶν Ἰδεῶν.

Οἱ παρακινδυνεύοντες μίαν τοιαύτην ἄποψιν, ἀγνοοῦν πρῶτιστα τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ἑσσαιϊσμοῦ ὑποτιθεμένη ἱρανικὴ ἐπίδρασις, ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς καὶ ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ἰδίας αὐτοῦ θρησκείας. Τοιαῦτα κοινὰ χαρακτηριστικά, ὡς ὁ δυϊσμός, ἡ δημιουργία ἐνὸς ἀνταγωνιστοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπόρριψις τῶν ζωοθυσιῶν, ἡ πίστις εἰς τὴν τελικὴν κρίσιν, αἱ ἀνταμοιβαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι, εὐκόλως δύνανται νὰ συνταυτισθοῦν.⁵⁰ Εἰς σχετικὴν μάλιστα εἰσήγησίν του ἐνώπιον τῶν συνέδρων τοῦ ἐν ἔτει 1957 ἐν Μονάχῳ, συνελθόντος συνεδρίου τῶν ἀνατολιστῶν, ὁ καθηγητὴς C. Colpe ἀπέρριψε τὴν παλαιότερον ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐπὶ τῶν Ἑσσαιῶν ἐπιδράσεως τῆς θρησκείας

γαγῆ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, Ἀθῆναι 1950 σ. 104.— R. Goossens, La secte de la Nouvelle Alliance et les Esseniens (Le Flambeaux 1952 σ. 145-154).— Τοῦ αὐτοῦ, L'énigme du signe «nun» dans le Manuel de Discipline (La Nouvelle Clío 1954 σ. 5—39).— A. Dupont-Sommer, La Sainteté du signe «noun» dans le Manuel de Discipline (Bull. de la Classe des lettres et des sciences morales de l'Académie Royale de Belgique 1952 σ. 184 κ. ἐ.). — Τοῦ αὐτοῦ, Nouveaux aperçus sur les manuscrits de la Mer Morte, Paris, 1953, σ. 141 κ. ἐ., 147, κ. ἐ., 152 κ. ἐ.—G. Vermes, Les manuscrits du désert de Juda. Tournai, 1953 σ. 188. — J. Ziegler Die Hilfe Gottes «am Morgen» (Alt. Studien Festschrift Nötscher 1950 σ. 281—288).— A. Dupont-Sommer, Le probleme des influences étrangères sur la secte Juive de Qumran, (Revue d'Hist. et Phil. Rel. 1955 σ. 86—91).— A. Jaubert, Le Calendrier des Jubilés et de la secte de Qumran: ses origines Bibliques (Vetus Testamentum 1955 σ. 258—264). J. Carmignac, ἐν DThC, 1957 σ. 1271 κ. ἐ.

47. W. F. Albright, μν. ἔ. σ. 276.

48. G. Ricciotti, Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μτφρ. Υ. Δημητρίου τ. Α'. Ἀθῆναι, 1956 σ. 44 κ. ἐ.

49. A. Dupont-Sommer, Aperçus préliminaires... σ. 109 κ. ἐ.—W. F. Albright, μν. ἔ. σ. 278. — K. Kuhn, Die Sektenschrift und die iranische Religion (Zeit. für Theol. und Kirche 1952, σ. 296-316). — H. Michaud, Un mythe zervanite dans un des manuscrits de Qumran (Vetus Testamentum 1955, σ. 137 - 147.— J. Carmignac, μν. ἔ. 1271 κ. ἐ.

50. W. F. Albright, μν. ἔ. σ. 267.

τοῦ Ζαρατούστρα. Κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς Γοττίγγης, ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ «ἄρχοντος τῶν Φώτων» (Prince of Lights) καὶ τοῦ «ἀγγέλου τοῦ Σκότους» (Angel of Darkness), οἵτινες καταμάχονται ἀλλήλους «διότι ὁ Θεός, ἔχει θέσει αἰώνιαν ἐχθραν μεταξύ τῶν παρατάξεων των»⁵¹, δὲν δύναται νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ Παρισισμοῦ. «Ἡ ἀνακαινιστικὴ τάσις τῶν Ἑσσαιῶν προεκάλεσε χωρισμὸν τῶν υἱῶν τοῦ φωτός ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ σκότους, ἡ δὲ περὶ τοῦ χωρισμοῦ σχετικὴ διδασκαλία εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος τῆς ἀναλόγου τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου»⁵². Ἄλλὰ καὶ ὁ πατὴρ R. de Menasse κατὰ τὸ ἐν St. Cloud συνελθὸν συνέδριον τῶν γάλλων ὀριενταλιστῶν, διετύπωσεν ὀρισμένες ἐπιφυλάξεις ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ δυνατοῦ τῆς ἱρανικῆς ἐπιδράσεως ἐν τῇ ἐποχῇ καὶ τῷ περιβάλλοντι, ἐν οἷς τοποθετεῖται ἡ αἵρεσις.

Τὴν αὐτὴν περίπου γνώμην ἐξέφρασε προσφάτως καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Παλαιοδιαθηκικῆς Γραμματείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης Α. Χαστούπης⁵³. Ἡ παρουσία, ἄλλωστε, ἐν τοῖς κειμένοις ὀρισμένων ἀραμαϊκῶν ὄρων, προελεύσεως προφανῶς ἱρανικῆς, δὲν ἐπιμαρτυρεῖ κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς τοιαύτης ἐπιδράσεως.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου, ἡ παραίνεσις, ἐντέλλεται αὐστηρὰν ὑποταγὴν εἰς τὰς διατάξεις τῆς αἵρέσεως.

Ποῖαν ὁμως θέσιν ἐπέχουν ἐνταῦθα αἱ διατάξεις; Ὑπέθεσαν τινές, ὅτι αὐταὶ διηρμήνευον τὸν Νόμον καὶ ὅτι, παρίστων τὸ ἐξ ἀποκαλύψεως αὐθεντικὸν οὐλόγιόν του· τούτου ἕνεκα λαμβάνουν τὴν θέσιν μιᾶς, ἰδιαιτέρας, Ἑσσαιϊκῆς «Χαλαχά». Ἡ παραίνεσις διακατέχεται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ μερικῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν: ὑποταγὴ εἰς τὰς διατάξεις τῆς αἵρέσεως, ἀγιότης καὶ αὐθεντικότης αὐτῆς τε καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς, ἐγκληματικὴ ἀσέβεια ἐκείνων, οἵτινες δὲν προσεχώρησαν εἰς τὰς τάξεις τῆς καὶ αὐτῶν οἱ ὅποιοι τὴν ἐγκατέλειψαν, τὸ ἐπικείμενον τῆς μεγάλης κρίσεως ἐνθα θὰ τιμωρηθοῦν οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ ἀποστάται. Τὰ θέματα ταῦτα διαρκῶς ἐπαναλαμβάνόμενα, ὑποβάλλουν τὴν ὑπαρξίν μιᾶς θαυμασίας προσωπικότητος, κρατούσης τὰ μέγιστα ἐν τῇ ἀξιοματικῇ ἱεραρχίᾳ τῆς αἵρέσεως. Πράγματι, ὁ ἀπειθυνόμενος πρὸς τοὺς πιστοὺς δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, τοῦ ὁποίου τὸ ὑπόυργημα καὶ τὸν ρόλον διαγράφουν λεπτομερῶς αἱ διατάξεις. Οὗτος ἀποσκοπεῖ, κυρίως, τὴν παρακίνησιν τοῦ ζήλου τῶν προφυλάστων αὐτοὺς ἀπὸ τυχούσων ἀποθάρρυνσιν καὶ προδοσίαν. Τοιοῦτοτρόπως διαρκῶς ἀνακαλεῖ γνωρίμους ἀληθείας καὶ διαρκῶς ὑπαινίσσεται γεγονότα καὶ περιστατικὰ πρόσφατα καὶ σύγχρονα,

51. Πειθ. 4,17.

52. Β. Δεντάκη, Τὸ ἐν Μονάχῳ 24ον Συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν, Ἀθήναι, 1957, σ. 4.

53. Τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας, ἐν Ἀθήναις, 1957, σ. 15 σημ. 18.

ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς στήριξέως τῆς πίστεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὑποταγῆς τῶν μελῶν τῆς αἵρέσεως, ἀτινα κατονομάζει «Γιούς» του⁵⁴.

Ποῦαν ὅμως προδοσίαν; Γνωρίζομεν ὅτι ὡς προδόται χαρακτηρίζονται γενικῶς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀσεβοῦς ἱερέως οἱ περιφρονησαντες τὸν Νόμον καὶ ἀποστρέξαντες τὸν Διδάσκαλον τῆς Δικαιοσύνης⁵⁵. Λέγεται ἀκόμη, ὅτι ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ὑπέρατον ἀρχηγὸν τῆς αἵρέσεως τὸν συναθροίσαντα τὰς διεπούσας τὴν αἵρεσιν διατάξεις, μαλονότι παρὰ μὲν ἀνώνυμος καὶ ἄγνωστος ἡ χρονολογία τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνθέσεως τοῦ βιβλίου τούτου. Εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν, ὅτι οἱ ἐν τῷ Δαμασκηνῷ Ἐγγράφῳ ἐνυπάρχοντες ὑπαίνυμοι, εἶναι ὅλως διόλου σιβυλλικοὶ καὶ, σύμφωνα πρὸς τὸ σύνθημα ὑφὸς τῆς ἀποκαλυπτικῆς ταύτης αἵρέσεως καθίσταται λοιπὸν δύσκολος ἡ διευκρίνησις ὧν αὐτῶν τῶν αἰνιγμάτων.

Τὸ ἔγγραφο τῆς Δαμασκοῦ μνημονεῦει συχνάκις τὸ βιβλίον τοῦ Hagu ἢ Hagī⁵⁶ ἀέν τῷ ὁποίῳ πρέπει νὰ παιδεύονται οἱ ἱερεῖς. Ἀμφίβολον ἂν τὸ βιβλίον τοῦτο δέον νὰ συνταύτισθῇ πρὸς τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας, ὡς ἐνιοὶ τῶν σπουδαστῶν ὑπέθεσαν⁵⁷. Οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν σημασιολογικὴν διακριβῶσιν τῆς λέξεως, δὲν κατέληξαν εἰς οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα· τῷ λόγῳ τούτῳ πᾶσα προσφερομένη ἐξήγησις ἐγένετο δεκτὴ μετ' ἐπιφυλάξεως. Ἀπὸ μακροῦ μάλιστα χρόνου ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως Hagu κατέστη αἰτία ἀτελευτήτων συζητήσεων μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Ὁ I. Lévi, παρετήρησεν, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο δέον ν' ἀρχηται διὰ τῆς λέξεως méditez (παιδεύεσθε)· ἀντιθέτως, ὁ H. Gressmann ἐθεώρησε τοῦτο, ἀπλῶς, ὡς τὴν Πεντάτευχον καὶ, ὁ L. Ginzberg ὡς μίαν Μισνὰ τῆς αἵρέσεως (Sektiererische Mischnah)⁵⁸. Ὁ Gaster⁵⁹, λύει τὴν ὑφισταμένην ἐτυμολογικὴν δυσκολίαν ἐρμηνεύων τὴν ἑβραϊκὴν ἔκφρασιν SPR HGW διὰ τῆς «Book of Study», καθ' ὅσον ἡ λέξις Hagu ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν⁶⁰ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς meditation, τῆς ὁποίας ἡ συγγενὴς λέξις εἰς τὸν μετέπειτα Ἰουδαϊσμὸν ἦτο ἀσφαλῶς «Study».

Ἐπρωτάθῃ πληθὺς ἐξηγήσεων οὐδεμία ὅμως τούτων εἶχε τὴν πρωτοτυπίαν τῆς τοῦ σημιτισμοῦ τῆς Σορβάνης. Κατὰ τὸν γάλλου καθηγητὴν ἡ

54. A. Dupont-Sommer, L' Ecrit de Damas (Evidences No 59, 1956 σ. 15).

55. B. M. Βέλλα, Τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, Ἀθήναι, 1958 σ. 30.

56. M. Burrows, μν. ξ. 206 κ.έ.— J. M. Allegro, The Dead Sea Scrolls, Harmondsworth Middlesex, 1956, σ. 101.— Δαμ. Ἐγγρ. X, 6., XIII, 2., XIV, 8.

57. B. M. Βέλλα, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης (Ὁρθόδοξος Σκέψις 1958 σ. 37). A. Dupont Sommer, Le rouleau de la Règle (Evidences No 57, 1956, σ. 10 κ.έ.) W. H. Brownlee, A. Comparison of the Covenanters of the Dead Sea Scrolls with the Christian Jewish Sects, Biblical Archaeologist 1950 σ. 54).

58. J. Juster, μν. ξ. σ. 495. σμ. 1.

59. μν. ξ. σ. 104 σμ. 50. M. Burrows, μν. ξ. σ. 325.

60. Ψαλμ. XI, 2, 21.

λέξεις HGW ἔδει νὰ σημαίη «méditez» (Hagu) καὶ ἀσφαλῶς ἦτο ἡ πρώτη λέξις τοῦ βιβλίου, χαρακτηρίζουσα ἐν ταύτῳ καὶ τὸ βιβλίον ὡς ἐν ὄλῳ.

Ἄλλὰ διατί τότε ὁ τύπος HHGW; Εἶναι ὀρθὸν νὰ προτάσσηται τοῦ ρήματος HGW τὸ ἄρθρον H; Ὡς γνωρίζομεν τὸ ἄρθρον τίθεται ἐμπροσθεν ὀνόματός τινος ἢ οὐσιαστικοῦ. Ποῖον ὅμως ὄνομα; Κανὲν ὅμοιον ὄνομα δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν σημιτικὴν. Ἦτο ἡ σημιτικὴ ἀντιγραφή τῆς ἐλληνικῆς λέξεως «ἠγούμενος»; Εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον ἡ ἐλληνικὴ αὕτη λέξις ὑπεδήλου τοὺς ἀρχηγούς τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ τοὺς προσετώτας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν λοιπὸν δύναται ἡ ἐλληνικὴ κατάληξις «ουμενος», νὰ συντηθῇ κατὰ τὸ «ου», ἡ ἑβραϊκὴ ἔκφρασις SPR HHGW θὰ ἔδει νὰ σημαίη «Τὸ Βιβλίον τοῦ Ἠγουμένου». Ἄλλὰ διατί ὁ ἐλληνικὸς οὗτος ὄρος; Τὸ βιβλίον εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐν τῷ περιβάλλοντι τῶν ἐλλημιστῶν λ.χ. Ἰουδαίων τῆς Ἀλεξανδρείας; Τὸ πρᾶγμα παραμένει εἰσέτι σκοτεινόν⁶¹. Τὸ βιβλίον Hagu ἐφαίνετο ὅτι ἦτο μεγάλης σπουδαιότητος ἐν τῇ αἵρέσει καὶ ἐμφανίζεται μᾶλλον ὡς ἐν Ἐγχειρίδιον Κανόνων καθοδηγήσεως τοῦ ἐπιβλέποντος ἐπὶ τῶν μελῶν, τῶν Κριτῶν τῆς αἵρέσεως καὶ τῶν προσετώτων ἱερέων ἐκάστου στρατοπέδου. Ὁ Πατὴρ R. de Vaux, παρατηρεῖ ὅτι, εἰς ἐν ἀνέκδοτον ἀπόσπασμα τοῦ Ἐγχειριδίου τῆς Πειθαρχίας, διαγράφεται ἡ ὑποχρέωσις τῶν μελῶν τῆς αἵρέσεως, ὅπως κατὰ τὴν νεότητά των, παιδεύονται ἐν τῷ Βιβλίῳ τοῦ Hagu. Πάντως, κατὰ τὸν καθηγητὴν Rowley, ἡ σύνταξις τοῦ βιβλίου δέον νὰ τοποθετηθῇ ἀσφαλῶς πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐγγράφου⁶².

Ἡ Κοινότης ἀφέρεται σεβομένη ἰδιαζόντως τὸν Διδάσκαλον τῆς Δικαιοσύνης (Môreh Zedeq), ὅστις πιθανῶς νὰ εἶναι καὶ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς⁶³.

Ἀληθῶς, εἴκοσι⁶⁴ ἔτη μετὰ τὴν ἱδρυσίν της ἡ αἵρεσις διευθύνεται ὑπὸ μιᾶς ἐξόχου προσωπικότητος, τῆς ὁποίας ἡ ταυτότης δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατὴ. Τὸ Δαμασκηνὸν Ἐγγραφον, πιστοποιεῖ τὴν ὑπαρξίν δύο προσωπικότητων: τοῦ Διδασκάλου τῆς Δικαιοσύνης⁶⁵ — ἀκριβέστερον διδασκάλου τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀληθοῦς ἐξηγητοῦ τοῦ Νόμου⁶⁶ — καὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ψεύδους ὅστις, εἰς τινὰ ἔγγραφα τῆς Κουμράν προσονομάζεται καὶ «Ἀλέων τῆς ὀργῆς». Πολλοὶ συγγραφεῖς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐν τῷ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ψεύδους ὀρισμένα ἱστορικὰ πρόσωπα ὡς: Ὀνίαν

61. A. Dupont-Sommer. Nouveaux aperçus. σ. 88 σημ. 9.

62. A propos des manuscrits de la Mer Morte (Revue Biblique 1950 σ. 427).

63. The Qadocite Fragments and The Dead Sea Scrolls, σ. 76.

64. Β. Μ. Βέλλα, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης (Ὁρθόδοξος Σκέψις 1958, σ. 21).

65. Δαμ. Ἐγγρ. 1, 10-11.

66. Δαμ. Ἐγγρ. 1,11, 6,11, 7,20., 20,1,28,32.

67. T. H. Gaster, μν. ξ. σ. 5, 333.

τὸν δίκαιον, Ἰούδαν τὸν Ἐσσηνόν, Μενέλαον, Ἀργτίοχον τὸν Ἐπιφανῆ, Ματταθίαν τὸν πατέρα Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου, Ἰωνάθαν, Ἀλέξανδρον Ἰανναῖον, Ὑρκανὸν Β', Ἀριστόβουλον Β', Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, Ἰησοῦν καὶ Παῦλον⁶⁸. Δυστυχῶς τὰ ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀββακούμ, Μιχαίαν καὶ Ναούμ, ἔτινα ὑπαινίσσονται τὰ τῆς φιλονικίας τῶν, ἐμμένουν εἰς ἓνα σκοτεινόν, ἀλληγορισμόν. Ἡ λέξις *Môneh* συναντᾶται πλειστάκις ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἡ ἔκφρασις «*Môneh Zedeq*», τὸ πρῶτον διαμνημονευομένη ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, καὶ μάλιστα, ὑπὸ μίαν ἔννοιαν καθαρῶς μεσσιᾶκῆν⁶⁹. Τὸ Ἐγγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας⁷⁰ ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ τῆς ἐλεύσεως δύο μεσσιῶν ἀντιθέτως, τὸ Δαμασκηνὸν Ἐγγραφον⁷¹ δὲν μνημονεῖει παρὰ ἓνα καὶ μόνον μεσσίαν. Ἡ περὶ μεσσιανισμοῦ λοιπὸν ἀντίληψις τῆς αἰρέσεως, κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀκολουθίαν, διαγιγνώσκει· ὅτε μὲν δύο διακεκριμένους ἀλλήλων μεσσίας, ἐνὸς ἱερατικοῦ καὶ ἐνὸς ἐγκοσμίου, ὅτε δὲ ἓνα καὶ μόνον μεσσίαν συγκεντρουμένων ἐν αὐτῶ ἀμφοτέρων τῶν ἀξιώματων ἱερατικοῦ τε καὶ λαϊκοῦ. Ἀλλὰ ποῖα ἡ προσωπικότης ἡ διεγείρασα τόσον θόρον περὶ τῆς παγίας τοποθετήσεώς της ἐν τῷ χρόνῳ; Δυστυχῶς παραμένει

68. R. Goossens, *Onias le Juste, le Messie de la Nouvelle Alliance lapidé à Jérusalem* (La Nouvelle Clio 1950 σ. 336—353).— P. R. Weis, *The Date of the Habakkuk Scroll* (Jewish Quarterly Review 1950 σ. 125 κ.έ.). Ὁ Weis σημειοῖ, ὅτι ὁ τίτλος Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης μνημονεύεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ μεταβιβλικῇ Ἰουδαικῇ Γραμματεῖα καὶ μάλιστα ἐν τῷ Ὑπομνήματι τοῦ Καραίου Daniel al Kumisi, περὶ τὰ τέλη τοῦ 9 αἰῶνος, μ. Χ., ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Ἰωήλ (2,23) ἐνθα ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης ἐξισοῦται πρὸς τὸν Ἥλιον.—G. Vermès, *La Secte Juive de la Nouvelle Alliance, d'après ses hymnes récemment découverts* (Cahiers Sioniens 1950 σ. 194). Τοῦ αὐτοῦ, *La Communauté de la nouvelle Alliance* (Analecta Lovaniensia Biblica et Orientalia 1951 σ. 6). Τοῦ αὐτοῦ, *Les Manuscrits du Desert de Juda*, Tournai, 1953 σ. 92 κ.έ.—Ὁ Vermès σημειοῖ, ἐξ ἄλλου, ὅτι εἰς τὴν Β' Πέτρου: 2,5., ὁ Νῶε καλεῖται Δικαιοσύνης Κήρυξ, ἔπερ εἶναι τὸ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἰσοδύναμον τῆς ἐκφράσεως «Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης».—A. Dupont-Sommer, *Aperçus préliminaires* .. σ. 46 κ.έ.— Τοῦ αὐτοῦ, *L'Écrit de Damas* (Evidences No 59, 1956 σ. 15 κ.έ.).—W. H. Brownlee, *The Historical Allusions of the Dead Sea Habakkuk Midrasch* (Bull. of the American Schools, of Oriental Research 1952 σ. 10-20).—G. Lambert, *Le Maître de justice et la Communauté de l' Alliance* (Nouvelle Revue Theologique 1952 σ. 259—283).—H. H. Rowley, *The Zadokite Fragments...* σ. 62 κ.έ.— Τοῦ αὐτοῦ, *Jewish Apocalyptic and The Dead Sea Scrolls*, London, 1957.—A. Michel, *Le Maître de justice*, Avignon, 1954.—F. F. Bruce, μν. ἔ. σ. 85 κ.έ.— Τοῦ αὐτοῦ, *The Teacher of Righteousness in the Qumran-Texts*, London, 1957.—N. Λούβαρι, Ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης τῆς Προχριστιανικῆς Ἐποχῆς καὶ τὸ Τάγμα τῶν Ἐσσηίων (Ἰλιός 1956 σ. 98 κ.έ.).—J. Carmignac, *Le docteur de Justice et le Jesus Christ*, Paris, 1957.—M. Burrows, μν. ἔ. σ. 204-218, 324—341.

69. R. Goossens, *L'Etat Actuel des recherches sur les Manuscrits de la Mer Morte et sur la Secte de la Nouvelle Alliance*, (La Nouvelle Clio 1950 σ. 658 κ.έ.) 70. Πειθ. 9,11.

71. A 12, 23., 14,19., B 1,10-11, 2,1.

σκοτεινὴ καὶ μυστηριώδης. Τούτου ἕνεκα μαντευόμεν παρὰ γνωρίζομεν τὴν παρουσίαν της. Εἶναι λοιπὸν εὐλογοφανὴς ἡ ἀδυναμία-μας πρὸς πλήρη διακρίβωσιν τοῦ βίου καὶ τῆς ἐν γένει δράσεώς της ἐν τῇ Κοινότητι. Μολονότι ὁ διδάσκαλος τῆς δικαιοσύνης ἐπεσημάνθη δι' ὀρισμένων ἱστορικῶν προσώπων, φρονοῦμεν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ τίτλος, ὡς Νομοδιδασκάλου, διαγράφει μᾶλλον ἐν ὑπόρρημα παρὰ ἐν ἰδιαιτερον πρόσωπον, καθ' ὅσον, οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ αὐτοῦ. Τινὲς τῶν σπουδαστῶν τῶν χειρογράφων, προσεπάθησαν τὴν περιβολὴν τῆς προσωπικότητός του διὰ Θείας δυνάμεως καί, ἤρχισαν ὁμιλοῦντες περὶ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως τοῦ διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐπανεμφανίσεώς του· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, τῆς ἀναζητήσεως «ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης πανομοιότυπον τοῦ Ἰησοῦ». Ἡ δοξασία αὕτη ἀποτέλεσμα ἐσκεμμένης διαστρεβλώσεως τῶν κειμένων, δὲν εὐρίσκει οὐδὲν πραγματικὸν ἔρεισμα ἐν αὐτοῖς. Ἐπιτυχῆ μάλιστα ἀναίρεσιν τούτων ἐπεχειρήσεν ἐσχάτως ὁ διαπρεπὴς σπουδαστὴς τῶν χειρογράφων Α. Χαστούπης⁷².

Ἐκ τῆς ὅλης ὁμῶς μελέτης τῶν κειμένων καί, ἰδιαίτατα τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν, δυνάμεθα νομίζω, νὰ προσδιορίσωμεν μερικὰ δεδομένα σχεδὸν βέβαια εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν διδάσκαλον τῆς δικαιοσύνης. Εἶναι ἱερεὺς, ἐν ἀρχῇ ζήσας ἐν ἀμαρτίαις· μετανοήσας ἀκολούθως, ὠδήγησεν τοὺς ἑαυτοῦ πιστοὺς εἰς τὴν μετάνοιαν. Ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ ἀσεβοῦς ἱερέως, εὐρὼν μάλιστα, τραγικὸν θάνατον· ἴδρυσεν τέλος καὶ διοργάνωσεν τὴν αἵρεσιν. Τὰ τοῦ θανάτου του καὶ τὰ περὶ τῆς γεννήσεώς του δὲν γνωρίζομεν· περὶ αὐτοῦ λέγεται μόνον ὅτι «ἠνώθη μὲ τοὺς πατέρας του», ἔκφρασις λίαν συνήθης ἐν τῇ Βίβλῳ, ὑποδεικνυούσης τὸν εἰρηνικὸν θάνατον γεγηρακότος τινος ἀνθρώπου. Οὐδαμοῦ τῶν χειρογράφων γίνεται λόγος περὶ σταυρικῶν θανάτου καί, ἔτι περισσότερον δὲν τίθεται καὶ ζήτημα ἀναστάσεως, ὡς ἔνιοι τῶν σπουδαστῶν ὑπέθεσαν. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μεσσιακὴν ιδιότητα τοῦ διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης. Οὐσιώδεις λοιπὸν καὶ ριζικαὶ εἶναι αἱ διαφοραὶ αἱ διακρίνουσαι τοῦτον ἀπὸ τὸν Θεάνθρωπον Σωτῆρα. Μεταξὺ τῆς πληθῆος τῶν διακρίσεων ὡς σημαντικώταται ἐμφανίζονται, ἡ περὶ τῆς μεσσιακῆς ιδιότητος, ἡ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας, ἡ τοῦ νοήματος τῆς καινῆς ἐντολῆς τῆς Ἀγάπης, ἡ περὶ τοῦ προπατορικῶν ἀμαρτήματος τοιαύτη καὶ τέλος ἐκείνη τῆς διὰ τοῦ σταυρικῶν θανάτου ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, αἵτινες διακρίνουσι τὸν Χριστιανισμὸν πασῶν τῶν ἄλλων θρησκειῶν⁷³. Βεβαίως, ἐκ τοῦ Ὑπομνήματος τοῦ

72. Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1958 σ. 16.— Σ. Ἀγουρίδου, Ἡ Ἰουδαϊκὴ Ἐσχολογία τῶν χρόνων τῆς Κ. Διαθήκης (Θεολογία 1956 σ. 408 σημ. 2).

73. Θ. Γ. Κιρκασίου, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, Ἀθήναι, 1959 σ. 6 κ.έ.— Τ. Η. Γαστερ, μν. ἔ. σ. 12.—

Ἄββακούμ καταφαίνεται, ὅτι ὁ «Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης εἶχεν ἀναπτύξει διδακτικὴν δραστηριότητα, εἶχε δὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ὁμιλεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι εἶναι ὁ αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς τῶν προφητικῶν λόγων», καθ' ὅτι «οἱ προφῆται ἔγραψαν τὰς προφητείας, μὴ νοοῦντες τὴν σημασίαν αὐτῶν. Οὕτω, ἡ ἐρμηνεία προσλαμβάνει τὸ κύρος τῆς Ἀποκαλύψεως», καθ' ὅτι ὁ «διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης γνωρίζει νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ μυστήρια τῶν Προφητῶν»⁷⁴.

Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης παρουσιάζουν σαφῶς ἐνώπιόν μας τὴν ψυχολογικὴν ἀτμόσφαιραν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθη ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία.

Θὰ παρέλθῃ ἴσως πεντηκονταετία ὁλόκληρος, παρατηρεῖ ὁ διευθυντὴς τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἰορδανίας κ. G. L. Harding, μέχρις ἔτου τὰ Ἐγγράφα τῆς Κουμράν ἀναγνωσθοῦν καὶ σχολιασθοῦν πλήρως.

Παρακινδυνευμένη θὰ εἶναι λοιπὸν πᾶσα ἐκ τῶν προτέρων ὑπόθεσις περὶ τῆς ἀξιολογικῆς προβολῆς τῶν ἐν τῇ καθόλου Χριστιανικῇ Γραμματεία.

«Ὅταν τὰ εὐρεθέντα κείμενα», γράφει ὁ διαπρεπὴς Ἑβραϊστὴς, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Β. Βέλλας, ἀδημοσιευθοῦν πλήρως καὶ ἄλλα ἴσως ἔλθουν εἰς φῶς, τότε θὰ δυνάμεθα περισσότερα καὶ βεβαιότερα νὰ εἰπώμεν περὶ τῆς Κοινότητος τῆς Qumran καὶ τῆς διδασκαλίας, ἣν αὕτη ἀνέπτυξε. Ὅταν δὲ τοῦτο ἐπιτευχθῇ, τότε θὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς καὶ ἡ σχέσις τῶν χειρογράφων τούτων πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην».

74. Β. Μ. Βέλλα, Τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸ Βιβλίον τοῦ Ἄββακούμ, Ἀθῆναι, 1958 σ. 30, 43.